

Norðurlenskar bókmentir 2003

- Nordbok og Norðurlenska Ráðharrastovan givið út árbók

Jógvan Isaksen er høvuðsblaðstjóri á norðurlenska bókmentaritinum Nordisk Litteratur

BÓKMENTIR

Kim Simonsen

Hvussu er hon sjálv, ið vann Norðurlandaráðsvirðisløninu 2003? Eru ungar bókmentir í Norðurlondum meiri politiskar í dag? Hvussu brúka høvundar málið í dag? Hvat er hin íslenska "New Wave" í bókmentum? Hvat við finskum yrkingum? Hvat er tað føroyska í dag innan list og fagurfrøði? Hví dámar Per Højholt so væl oyru? Er grønlenska samfelagið við at upploysast? Hvat hendir innan barna- og ungdomsbókina í dag? - Alt hetta er gjørligt at lesa um í tíðarritinum/árbókini Nordisk Litteratur, sum í ár er komin út sum ein flott árbók á 184 síður, ið kann fáast ókeypis! Blaðið er flottari enn fyrr, fjølbroytt og rúmligt.

Føroyingurin og bókmentalektarin í norðurlenskum bókmentum á Universitetinum í Keypmannahavn, Jógvan Isaksen, er høvuðsblaðstjóri. Saman við

honum eru seks aðrir norðurlenskir undirblaðstjórar. Eg var boðin til eina móttøku á Store Strandstræde, har Nordisk Ministerråd heldur til. Vinnarin av Norðurlandavirðisløninu í bókmentum í ár, Eva Strøm, segði nøkur orð um støðuna innan bókmentir í dag í Norðurlondum, og Jógvan Isaksen helt røðu. Jógvan hevur ein góða grein um grønlenska høvundin Kelly Berthelsensa stuttsøgur *Turningup ilua* (En sjæls inderste kammer), ið eru vreiðar men kanska ikki so samanhangandi. Tað er torført hjá grønlendingunum at skriva seg úr ella fáa fram at skilja, hvørjari støðu teir eru í sum fólk í dag. Grønland er enn á markinum millum eitt veiðumanna- og eitt idnaðarsamfelag. Trupulleikarnir eru stórir í Grønlandi við hash, brennivíni og harðskapi, har bornini eru teir stóru taparnir.

Øll ættarlið hava brúk fyri kritikarum

Eva Strøm tosaði um, at bókmentakritikkur er neyðugur, og

hugleiddi um túrar til onnur Norðurlond um veturin, m.a. um minus tjúgu kuldastig á Álandi, tá ið tey vóru á fundi um Norðurlenskar bókmentir. Sjálvt trúði hon ikki, at hon fór at vinna. Hon tosaði um tey ymisku, ið vóru í uppskoti í ár. Hvussu fjølbroytt hesi eru. Bókin úr Finlandi var um fjølmiðlar, meðan danin Morten Søndergaard skrivur um Italiu, ið fekk hana at hugsa um, at bert tí vit liva í Norðurlondum eru vit ikki avskorin frá Miðeuropa ella New York. Í samrøðu við Oscar Hemer, sigur Eva Strøm, at henni dámar fleiri av teim donsku yrkjarunum m.a. Pia Tafdrup, Inger Christensen og Morten Søndergaard. Um Inger Christensen heldur hon, at Inger átti at fingið Nobelvirðisløninu. Eva Strøm er rúmlig og tosar um myndlist og filmlist, m.a. um von Trier og Lucas Moodysson.

Hanus Kamban um Regin Dahl

Tvær aðrar føroyskar røddir eru við í ársins árbók. Hin fyrri eri eg sjálvur við grein kallað: *"Eftersøgningen af det færøske —spændingen imellem nationalisme, regionalisme og modernitet"*, ið er ein av teim longu greinum í hesi bókini. Eg vil ikki siga meiri um hana, tað kunnu onnur, annað enn, at hetta er ein hugleiðing um, hvussu tað føroyska innan m.a. modernaðan tónleik og myndlist nærum altíð

Hanus Kamban skrivur um Regin Dahl, og eisini er grein um Hanus Kamban, nú hann var í uppskoti at vinna Norðurlensku Bókmentavirðisløninu

er við, men tíðun eisini er fráverandi innan heilt nýggja myndlist. Hin føroyingurin er Hanus Kamban, ið altíð skrivur væl og við hjartanum, hesaferð um Regin Dahl í grein kallað: *Et skær av ragnarok og gimle — om digteren og komponisten Regin Dahl*. Hetta er ein vælskrivað grein og serliga er tað tónasmiðurin Regin, ið hevur áhuga hjá Hanusi. Eg haldi eisini henda tátt vera sera áhugaverdan í føroyskari tónlistasøgu. Lesur man dagbøkurnar hjá Ole Wivel, er Regin júst nevndur sum: "(*_)yderst adræt og gennemmusikalsk, verbal-ekvilibrst og brændevinselsker med et norrønt tungsind og elskovsimpregneret hjemve efter sine øer i Atlanterhavet var han anderledes end alle andre jeg havde mødt."* Nú er greinin hjá Hanusi ikki so long, men fólk gloyma mangan, at Regin hevur arbeitt á Wivelsa Forlag og á Gyldendal, at hann sum ungur var við kring tíðarritið Heretica. Regin kendi fólk sum Ola Wivel, Thorkild Bjørnvig, Martin A. Hansen, Paul la Cour, Bjørn Poulsen, Ole Sarvig. Fleiri av hesum monum hava skrivað vakrar og mangan ærligar endurminningar, serliga hjá Wivel fær Regin eina langa og áhugaverða viðgerð.

Í Nordisk Litteratur 2003 er sjálvandi eisini ein grein um Hanus Kamban sjálvan, tí hann var í uppskoti til virðisløninu í 2003. Hetta er ein stutt grein skrivað av Sindre Hovdenakk, ið

ikki veit nógv um Hanus og sigur seg bert duga at lesa týðingina av Hanusi, ið er spell. Greinin segði mær tí lítið og einki.

Tað nýggja norðurlenska

Ein hin besta greinin er um, hvussu nýggjar bókmentir forma seg í Norðurlondum í dag, ið eru bæði poetiskar og politiskar. Høvundar sum Kristine Næss, Catharina Gripenberg, Monika Álgars og danirnir Jacob Ejersbo (sí greinin "Bisseby på vågeblus") og Jens Blændstrup. Nýggju høvundarnir hava royndir, hava ferðast, eru væl lærdir, gávaðir, hava álitisstørv og eru t.d. filmleikstjórar, myndlistafólk, sjónleikarar, blaðfólk o.s.fv. Í dag eru skriviskeið, lítil er forløg, tíðarrit ikki longur ein rein undirgrundsementan, men ein sfera við spennandi fríum og djørvum aktorum, ið stóru forløgini noyðast at royna at tekkjast, tí haðan kemur framtíðin. Tíðin er mest sum farin frá líðandi bohemum og fátækum skribentum. Ístaðin siggja vit kosmopolitiskar konsulentar, kaospilotar, mentunarformidlarar, ph.d.'arar og alfevnandi kreativ fólk loypa á at skapa nýggju mentanina við einari stórarí tilvitnan um bókmentir og list. Poetologiskt siggja vit t.d. Hanus Kamban sjálvan, tí hann var í uppskoti til virðisløninu í 2003. Hetta er ein stutt grein skrivað av Sindre Hovdenakk, ið

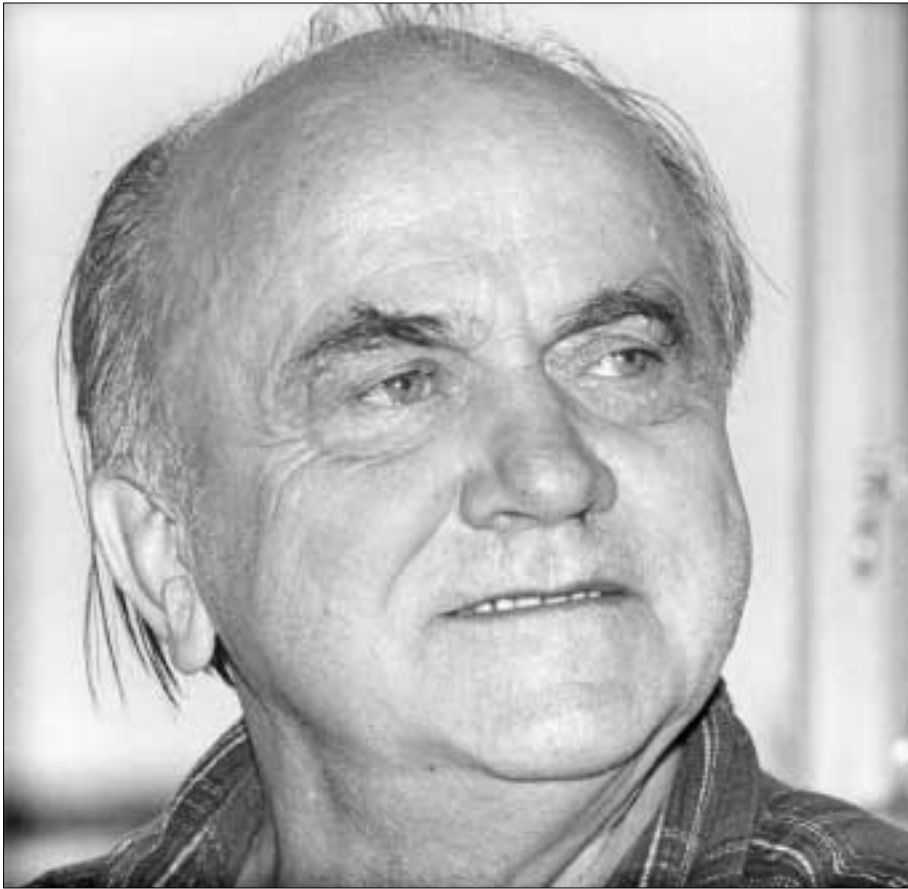
Høvundar, ið eru verdir at lesa, eru t.d. Pablo Henrik Llambias, Maria Zennstrøm, Jens Martin Eriksen, Abu Rasul (Matias Feldbakken). Tíðarrit, ið eru verd at lesa, eru t.d. Vinduet, Vagant, OEL, nya BLM, Den blå port, Banana Split, Kritik, Kultur & Klasse, Almen Semiotik, Øverste Kirurgiske og Nordisk Litteratur.

At friggja við málinum

Høvundar, serliga yrkjarar, hava í hálvfemsunum brúkt nærum alla orku at yrkja og skriva um málið sjálvt, sum t.d. her hjá Ursula Andkjær Olsen: "At tale i tunger vil sige at kysse/ sproget som sådan. Kysse/ Og for hvis skyld hvis ikke for sproget". Hetta snýr greinin: *"Bunden og resten i håret — Om de nye forfatters affærer med sproget"* hjá Stefan Kjerkegaard seg um. Málleitandi og málheimspekiskendar yrkingar hava verið væl dámdar. Hetta hevur verið ein meginorka og eitt rák í yrkingini í Danmark í hálvfemsunum. Serliga tíðarritið "Øverste Kriurgiske" kom at punktera "Hvedekorn" og tað meiri hátiðarliga. Per Højholt hevur havt stóran týðning fyri hesi fólk (sí eisini eina grein eftir John Mogensen um Højholt), men vit siggja eisini aðra yrking, ið hevur "loyst" poststrukturelistisku *"vit kunne ikke umboða nakran veruleika, ti yrkja vit bert um okkara egna fragmenterede jeg, jeg, jeg, målyrking og kysse med krop og køt"* trupulleikan, ið ikki var (er) annað enn ein stór og long "taluseting" av enn einum mótaráki fyri og øðrum eftir.

At forarga og endurskapa

Bjørn Tór Vilhjálmsson skrivur um tey ungu og nýggju í íslenskum bókmentum, ein góð grein. Tore Rem um sjúkligu trongdina hjá høvundum at visa seg naknar (ekshibisionisma), har hann skrivur um eitt áhugavert problem, at høvundar í eini skjótari "internet, sjónvarps og sms" tíð ikki hava so lætt við at koma fram at fjølmiðlunum.

Et skær av ragnarok og gimle — om digteren og komponisten Regin Dahl eitur greinin um tónasmiðin og yrkjaran Regin Dahl

Langa samrøðan og rithøvunda lýsingin er nærum burtur og t.d. danska sjónvarpið hevur hina smartu sendingina "Bestseller", har høvundar fáa 45 sekund at siga okkurt smart. Høvundin Christopher Grøndal helt fyri: "vit eru høvundar, ikki poppstjørnur. Vit hoyra saman við tí spakuliga". Høvundar sum Byron, Oscar Wilde, Charles Dickens dugdu at brúka geni-

tankan at koma sær fram. Okkara fjølmiðlamentan er torfør at tulka og brúka. Franski sosio-logurin Pierre Bourdieu helt fyri, at høvundar livdu í tí bókmentaliga feltinum (tað ger t.d. eitt blað sum Nordisk Litteratur, forløg, bókhandlar eisini). Hendan greinin roynir at koma fram á eitt veldugt øki, sum t.d. hvør kanoniserar bókmentir? Hvussu er bókmentaliga al-

mennið í dag, í mun til fyrr? Hvussu spæla blaðfólk og høvundar saman? Hetta er ov nógv og greinin er ov stutt til tað.

Ein stuttlig grein: *"At blive mand — Rifbjerg revisited"* um bókina: "Nansen og Johansen. Et vintereventyr" eftir Klaus Rifbjerg, stóra gamla (og súra) høvundan í donskum bókmentum. Poul Bager skrivur eina grein um hesa lögnu bók um eitt homoerotiskt forhold millum pólfararin Nansen og Hjalmar Johansen, ið livdu tætt saman undir ferðum til Grønlands og polarøkini. Norskir kritikarar (serliga Per Egil Hegge) hava fyri langari tíð siðandi afturvist nógv av tí Rifbjerg kom fram við, men stuttligt var at siggja norsku Nansen tilbiðanina trína fram.

Samanumtikið er árbókin Nordisk Litteratur verd at lesa, eitt slíkt tíðarrit hevur onkrar avmarkingar, m.a., at greinar ikki eru serliga langar ella taka ástøðina fram, ið er hin síðan av bókmentafrøðini. Henda árbók er fyri øll, ið hava áhuga í evninum, og eitt "must" fyri lærarar, bókmenta fólk, høvundar og forlagsfólk í Føroyum, ið vilja kunna seg um nýggi rák innan bókmentir í Norðurlondum í dag. Árbókin er ókeypis og kann fáast við at skriva til:

Nordbok
Nordisk ministerrådet sekretariat
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K.
Danmark

EG MEINI TAÐ

Fordómanna vald

mál. Tá útlendingar so ferðast í Fraklandi er teirra inntrykk, at franskmenn eru ov stoltir at tosa enskt, hvat er rættiliga langt frá sannleikanum. (Sigast skal kortini, at yngra ættarliðið nú tosar væl betur onnur mál, og at undirvingingin man vera væl batnað.)

Men høvuðsorsøkin til, at teir ikki dugdu, er, at teir so ofta hava fingið prentað niður í seg, at teir duga ikki mál! Hvør kann duga nakað, tú frá barnsbeini hevur fingið at vita, at tú ikki dugir! Altså kann ein fordómur hava ávirkan á málkunnleikanum hjá einum heilum fólk.

Men tað er ikki bara í Fraklandi, at tey hava fordómur viðvíkjandi máli. Í Føroyum livir eitt sera avgjørt uppáhald, at føroyskt er ringt at skriva, og at tað er so at siga ógjørligt at læra tað ordiligt, og at tað bara eru nakrir akademikarar úti á Setrinum, sum veruliga duga tað.

Hyggur tú kring teg í samfelagnum, so kanst tú skjótt fara at halda, at hetta er ongin fordómur, men tann reini og skæri sannleiki. Bløðini eru so á tremur við

stavivillum, at ongin grein, hvussu lítil hon so er, er lýtaley, - ja, sjálvt stórar yvirskriftir verða prentaðar við villum og fara út í handlarnaruttan at nakar varnast tað, - fyrr enn aftaná.... Tí hóast føroyingar kanska ikki duga at stava, so duga teir ið hvussu so er at finna villur. Tað føroyska paradoksið.

Kemur ein bók út á føroyskum, kann ongin ummælari lata vera við at nýta ein triðing av ummæli sínum til stavivillurnar heldur enn til innihaldið í bókini, og nógv eru tey, sum als ikki siggja ein tekst, men bara siggja villurnar, ið hava sníkt seg inn í hann. Hetta at finna villur er næstan ein fólkasjúka, men so má tað væl saktans eisini vera tí at so nógvur eru, - ongin dugir at skriva! Og um ongin dugir at skriva sitt egna mál, so má tað væl vera tí tað er ov ringt! ov visindarligt, - gjort av málfrøðingum, ið bara hugsa um tað forna..... o.s.fr..... Vit hava hoyrt hatta alt hundrað ferðir, ikki neyðugt at endurtaka tað.... Nei, føroyskt er ov ringt at skriva! Simpulthen!

Men er tað nú veruliga so? Kann tað ikki vera nakað, ið líkist hasum franska syndrominum í tí? Er føroyskt so nógv verri enn onnur mál? Tað ljóðar eitt sindur løgið í mínum oyrum. Eg meini so við, fronsk børn skriva franskt akkurá sum onki, og har eru heilt nógvir bókstavir, ið ikki vera bornir fram, - vit hava hóast alt bara ð. Kinesisk børn læra at skriva kinesiskt, og tey skulu læra fleiri túsund tekn, vit skulu bara læra niggjogtjúgu. Finsk børn skulu benda í tólv (!) føllum, vit hava bara fyra. Og listin kundi allarhelst verið væl longri av málum, sum ið hvussu so er ikki eru lættari enn føroyskt.

Men hvat er so galið? Eru vit so nógv byttari enn onnur? Hvussu ber tað til, at ein stórus partur av okkum koma út aftaná í minsta lagi niggju ára skúlagongd, (tey flestu nakað væl meira), og duga framvegis ikki at seta ð! (Eg við.....)

Eg meini, at tað, eins og í tí franska trupulleikanum, er skúlaskipanin, ið eigur feilín. Ikki, at lærararnir ikki duga at

undirvísa ella at bøkurnar eru ov vánaligar, men at ov lítil dentur verður lagdur á at læra at skriva, tá vit eru mest til reiðar at læra tað: tey allarfyrstu árin vit koma í skúla.

Fyri tað fyrsta byrja vit ikki í skúlanum, fyrr enn vit eru sjeý ára gomul, hóast teir flestu kann-ingarnar vísa, at børn eru næmast um seks ára aldur. Tá vit so koma í skúla, eru vit har ikki meira enn nakar fáar tímar fyrrpartin í heili trí ár. Av hesum fáu tímum skulu vit eisini læra at rokna (hetta verður gjørt almikið av) og ymiskt annað.

Flestu aðra staðni í verðini ganga børn í skúla frá tey eru seks, og hava ein fullan skúladag frá fyrsta degi. Tað tykist ikki, sum tey fáa mein av hesum, (og ganga ikki og reika fyri vág og vind einsamøll seinnapartarnar heldur), og øll vanligja skúlagóð børn duga at skriva sitt egna mál, tá skúlagongdin er av.

Nei, føroyskt er ikki pettið verri enn onnur mál at skriva, vit læra tað bara ikki meðan tíð er!